

Sensorveiledning

JUS3212 - Formuerett II - Vår 2020

Del I og II: Praktikum dynamisk tingsrett

.....

1. Innledning

Eksamenen har dette semesteret vært avvirket som hjemmeeksamen, og besvarelsene skal bedømmes til «Bestått / Ikke bestått». Den tiden kandidatene har hatt til disposisjon, har vært tilnærmet den samme som ved en ordinær skoleeksamen. Oppgaven skulle gjøres tilgjengelig for kandidatene inntil 15 minutter før ordinær eksamensstart, og innlevering måtte gjennomføres innenfor en halvtime etter ordinær eksamensslutt. Jeg kommer tilbake til betydningen av dette under punkt 2 nedenfor.

Oppgaven består av tre deler, de to første er tradisjonelle praktikumsoppgaver fra sentrale deler av den dynamiske tingsrett, mens den tredje delen er en enklere teorioppgave fra selskapsretten. De temaene fra den dynamiske tingsretten som testes i oppgaven del I og del II, er innenfor kjerneområdet av læringskravene i JUS 3212.

Hovedlitteraturen i dynamisk tingsrett er angitt i tre punkter, med valgfrie alternativer under punkt II og III:

I. Knophs oversikt over Norges rett (15.utg. Oslo 2019) s. 293-320 (28 sider), og

II. *Enten: Lilleholt, Kåre:* Allmenn formuerett (2. utg Oslo 2018) unntatt kap. 3, 4, 7 og 17 (223 sider) *eller: Falkanger & Falkanger:* Tingsrett (8. utg, Oslo 2016) s.577-775 (198 sider), og

III. *Enten: Falkanger & Falkanger:* Tingsrett (8. utg, Oslo 2016) s. 799-837 og s. 843-847 (42 sider) *eller: Skoghøy, Jens Edvin A.:* Panterett (4. utg Oslo 2018) s. 205-230 (25 sider).

Det kreves god forståelse av læringskravene i punkt II og III, og forståelse av I. For den oppgaven som er gitt, kommer det tilnærmet ut på ett hvilke pensumalternativ kandidatene har valgt. Pensumdekningen må betraktes som god.

En nærmere redegjørelse for hvilke deler av læremidlene som er pensum, fremkommer her: <https://www.uio.no/studier/emner/jus/jus/JUS3212/v20/pensumliste/index.html>.

Når det gjelder læringskravene, faller temaene som tas opp i oppgaven, i hovedsak inn under krav til «god kunnskap».

2. Nærmere om rammebetingelsene mv.

Dekanen ved Det juridiske fakultet vedtok 25. mars 2020 at det skulle gjennomføres hjemmeeksamen i stedet for ordinær skoleeksamen for alle emner våren 2020. Det ble samtidig vedtatt at det ikke skulle gis bokstavkarakterer, men at karakterskalaen «Bestått / Ikke bestått» skulle benyttes. Dette med unntak for enkelte særskilt spesifiserte emner. Kravene til å bestå, når man benytter karakterskalaen B/IB, er definert slik i dekanvedtaket 25. mars 2020:

«For å oppnå resultatet 'bestått' må man oppfylle kravene til læringsutbytte, slik det fremgår av læringsbeskrivelsen, og vise tilfredsstillende kunnskaper, ferdigheter og metodisk kompetanse.»

Vurderingskriteriene er ikke knyttet til bokstavkarakterskalaen, men direkte til kravene til læringsutbytte i de respektive fag.

I studie- og eksamensforskriften § 6.1 (4) heter det: «Når UH-lovens karakterskala bestått / ikke bestått benyttes ved Universitetet i Oslo, skal dette være et selvstendig vurderingsuttrykk uten

sammenheng med den graderte karakterskalaen.» Derfor kan ikke B/IB-skalaen forklares gjennom direkte henvisning til bokstavkarakterskalaen. Det sentrale er i stedet kravene til læringsutbytte i det enkelte fag. Kravene til læringsutbytte er ikke endret for emnene hvor man har gått over fra bokstavkarakterer til karakterskalaen B/IB. Man har ikke tidligere kunnet oppnå karakteren E uten å vise tilstrekkelige ferdigheter, sammenholdt med kravene til læringsutbytte. Juridisk fakultet tolker derfor bestått-standarder slik at kravene for å bestå eksamen i praksis må være de samme som tidligere. Det juridiske fakultet ved Universitetet i Bergen har lagt samme tolking til grunn ved sin overgang fra bokstavkarakterer til karakterskalaen «bestått / ikke bestått».

Overfor kandidater som ber om begrunnelse, skal det henvises til B/IB-standarder og kriteriene i denne, samt kravene til læringsutbytte. Sensorene skal ikke angi eller antyde hvordan oppgaven ville blitt bedømt under bokstavkarakterskalaen.

I dekanvedtaket av 25. mars 2020 rettet dekanen også en generell henstilling til sensorene «om å ta hensyn til den krevende undervisningssituasjonen dette semestret». Fakultetets bygninger har vært stengt siden 12. mars 2020. Situasjonen for studentene har både vært ulik og utfordrende.

Når det gjelder undervisningssituasjonen konkret for JUS 3212, har den som følge av ovennevnte vært annerledes enn normalt. Før stengningen av fakultetets bygninger, var plenumsforelesningene i dynamisk tingsrett gjennomført. 2/3 av kursrekken i dynamisk tingsrett var gjennomført. Den siste delen av kursrekken ble gjennomført digitalt. Det ble i tillegg laget gjennomganger av de gjenstående oppgavene i kursopplegget som ble lagt ut på nett. Det er også tilbudt spørretimer og andre nettmøter i faget. Selskapsrettsundervisningen er redegjort for under del III pkt. 3 nedenfor. Totalt sett har det blitt gitt et faglig fullverdig undervisningsopplegg, innenfor de rammer som situasjonen tillot. Det skal imidlertid understrekes at formen selvfølgelig har vært annerledes, og at mulighetene for diskusjoner i undervisningssituasjonen naturlig nok har vært begrenset.

Jeg finner også grunn til å nevne at følgende var angitt innledningsvis før selve oppgaveteksten:

«Eksamen skal være et selvstendig arbeid. På hjemmeeksamen er det tillatt å bruke alle tilgjengelige kilder. Utover dette gjelder alminnelige eksamensvilkår:

1. Under eksamen er det ikke tillatt å kommunisere med andre personer om oppgaven, eller å distribuere utkast til besvarelse eller fullstendig besvarelse. Slik kommunikasjon er å anse som fusk.
2. Innleverte eksamensbesvarelser blir behandlet i UiOs datasystem for tekst- og plagiatkontroll.»

3. Eksamensoppgaven del I

3.1 Innledende bemerkninger

I del I skal kandidatene drøfte og avgjøre en tvist mellom Lars Lur og Per. Tvistens gjenstand er eiendomsretten til den kollen som Kari i sin tid solgte til Per. Utgangspunktet er at Per ble eier av kollen da han kjøpte denne av Kari. At ervervet ikke ble tinglyst, er i forholdet inter partes uten rettslig betydning. Kandidatene bør få frem at dette utgangspunktet ikke endres ved at Trude senere arver eiendommen. Det er sikker rett at arvingen ikke får noen bedre rettsstilling enn det arvelater hadde. Ekstinksjonsreglene i tinglysingsloven gjelder avtalebasert erverv, og arvingen baserer ikke sitt erverv på avtale. Man kan gjerne si det slik at arvingen trer inn i arvelaterens sko.

De rettslige problemene oppstår når Trude selger eiendommen til Lars Lur. Lars er en omsetningsserverver, og det vil da kunne være grunnlag for ekstinksjon av Pers eiendomsrett. Det er i oppgaven anført flere ulike rettslige grunnlag for ekstinksjon, som kandidatene må ta stilling til. En særlig utfordring for kandidatene ligger i klassifisering av konfliktypen og behandling av de ulike grunnlagene som er anført for ekstinksjon. En del kandidater bruker uforholdsmessig mye tid på selve konflikttpeklassifiseringen. Det må her gis solid uttelling til de kandidatene som knytter drøftelsen opp mot de aktuelle rettsreglene som skal anvendes, og som tar stilling til de anførselene som er angitt i oppgaven. Her som ellers vil det være fornuftig å behandle anførselene i den rekkefølgen de er

presentert i oppgaveteksten, men en avvikende systematikk må selvsagt aksepteres, forutsatt at alle anførte grunnlag behandles. Dersom anførte rettslige grunnlag er utelatt, må dette medføre trekk.

3.2 Spørsmålet om Trude har ekstingvert eiendomsretten

Lars har for det første gjort gjeldende at «Trude var i sin fulle rett til å selge eiendommen inkludert kollen», og at «eiendomsretten til kollen lå hos Trude da eiendommen ble solgt til ham». Kandidatene må her få frem at anførselen bygger på at Trude ved sitt erverv har ekstingvert Pers eiendomsrett til kollen. Ved salget til Lars vil Trude i så fall ha overført en eiendomsrett hun selv har. Lars' erverv av eiendomsretten vil dermed være avledet av Trudes rett (såkalt derivativt erverv), slik at det ikke finner sted noen ekstinksjon på Lars' hånd. Det skal gis særlig uttelling til de kandidatene som tolker anførselen, og som plasserer den i en rettslig korrekt kontekst.

Kandidatene må etter dette ta stilling til om Trude ekstingverte Pers eiendomsrett da hun arvet eiendommen fra sin tante Kari. Utgangspunktet er her som ellers «først i tid, best i rett». Per kjøpte eiendommen av Kari før Trude arvet den, og etter utgangspunktet har Per dermed best rett. Dersom det skal gjøres unntak fra dette utgangspunktet, må det påvises et ekstinksjonsgrunnlag. Som allerede påpekt i innledningen ovenfor, gjelder de lovfestede ekstinksjonsreglene i tinglysningsloven det avtalebaserte erverv. En arving kan derfor ikke påberope seg disse. En del kandidater vil nok forklare at ekstinksjonsreglene bygger på omsetningshensyn, og at hensynet til omsetningen ikke gjør seg gjeldende ved arv. Slike betraktninger viser god forståelse, men det er ingen grunn til å vidløftiggjøre fremstillingen. Kandidater som går ut over en ren forklaring av de hensynene som ligger til grunn for reglene, må trekkes for det.

Konklusjonen blir etter dette at Trude ikke kan påberope seg et ekstinksjonsgrunnlag. Hun trer derfor inn i samme posisjon som arvelater hadde. Når arvelater hadde solgt eiendommen til Per, må arvingen respektere dette. Noe grunnlag for derivativt erverv fra Trude til Lars foreligger dermed ikke.

3.3 Spørsmålet om Lars har ekstingvert eiendomsretten

3.3.1 Oversikt

Lars har videre gjort gjeldende at han ikke var «kjent med at Per hadde kjøpt kollen», og at dette «måtte være nok til å ha ekstingvert Pers eiendomsrett til kollen etter tinglysningsloven §§ 20 og 21». Dessuten mente Lars at han hadde «ekstingvert Pers eiendomsrett til kollen på ulovfestet grunnlag». Kandidatene skal dermed drøfte to forskjellige ekstinksjonsgrunnlag: dels tinglysningsloven § 20, jf. § 21, og dels ekstinksjon på ulovfestet grunnlag. I tillegg skal kandidatene drøfte Pers innsigelse om at tinglysningsloven § 20, jf. § 21, ikke kommer til anvendelse på en aktuelle konflikten, og at den reguleres av tinglysningsloven § 27. Dette blir et spørsmål om klassifikasjon av konfliktypen, og om rekkevidden av de ulike ekstinksjonsgrunnlagene. Det er ved sensuren uten betydning i hvilken rekkefølge disse spørsmålene drøftes. Det kan imidlertid være fornuftig først å ta stilling til hvilket ekstinksjonsgrunnlag som skal anvendes. Uavhengig av hva kandidatene her kommer til, må alternativet drøftes subsidiært.

3.3.2 Klassifikasjon av konfliktypen og valg av ekstinksjonsgrunnlag

En del kandidater vil nok spørre om vi her har å gjøre med en hjemmelskonflikt eller en suksesjonskonflikt. I de fleste tilfeller er det forholdsvis opplagt hvordan en konflikt skal klassifiseres. Men noen ganger kan en og samme konflikt like gjerne sees under begge synsvinkler, og det kan da oppstå tvil med hensyn til hvilket ekstinksjonsgrunnlag som skal anvendes. Det må gis et stort pluss til de kandidatene som klart får frem at det er rettsregelen selv som avgjør når den gjelder. Spørsmålet om et ekstinksjonsgrunnlag kommer til anvendelse i en bestemt situasjon eller ikke, må derfor avgjøres ved en tolking av den aktuelle ekstinksjonsbestemmelsen. Vi kan ikke trekke slutninger fra klassifikasjonen av konflikten som en hjemmelskonflikt eller en suksesjonskonflikt. De kandidatene som viser forståelse her, må selvsagt gis uttelling for det.

I det foreliggende tilfellet vil det - i alle fall som et utgangspunkt - være mest nærliggende å anse konflikten som en suksesjonskonflikt. Tvistens parter (Per og Lars) utleder begge (direkte eller indirekte) sin rett fra Kari. I det tradisjonelle skjemaet som gjerne benyttes i undervisningen, får man

da Kari (A), Per (S), Trude (B1) og Lars (B2). Men det kan sikkert også være mulig å betrakte tvisten som en hjemmelskonflikt. Man vil i så fall måtte se på Per som rette eier av kollen, Kari/Trude som proforma hjemmelshaver, og Lars som godtroende omsetningsserverver. I så fall får man i skjemaet Per (H), Kari/Trude (A) og Lars (B). Ettersom begge ekstinksjonsgrunnlag uansett må drøftes, vil det være av mindre betydning hva kandidatene kommer til. Det er analysen som skal honoreres, og sensorene må ved sensuren legge særlig vekt på den begrunnelsen kandidatene gir for den løsningen de legger til grunn.

3.3.3 Tinglysingsloven § 20, jf. § 21, som ekstinksjonsgrunnlag

Tinglysingsloven § 20 første ledd fastsetter: «Når et dokument er registrert, går det rettserverv som dokumentet gir uttrykk for, i kollisjonstilfelle foran rettserverv som ikke er registrert samtidig eller tidligere». I det foreliggende tilfellet har Per (S) ikke registrert sitt erverv. Spørsmålet om Lars (B2) kan ekstingvere, vil i så fall avhenge av § 21 første ledd: Et eldre rettserverv går uten hensyn til § 20 foran et yngre, dersom dette er stiftet ved rettshandel og erververen da hans rett ble registrert, kjente eller burde kjenne den eldre rett.

Det er ingen holdepunkter i oppgaveteksten for at Lars (B2) «kjente eller burde kjenne den eldre rett», det vil si Pers eiendomsrett. At Per i grunnboken var oppført som rettighetshaver til en bruksrett, gir i seg selv intet grunnlag for en slutning om at han også kunne ha en eiendomsrett. Det foreligger heller ingen andre opplysninger som kan gi grunnlag for mistanke om det foreligger en eiendomsrett som ikke fremkommer av grunnboken. Det er i denne sammenhengen sentralt at Per kunne ha tinglyst den kjøpsavtalen han inngikk med Kari, jf. tinglysingsloven § 12. Tinglysing av kjøpsavtalen ville ha gitt senere omsetningsserververe kunnskap om eiendomsretten hans, uavhengig av at det ikke er gjennomført arealoverføring eller grensejustering i medhold av matrikkellovens bestemmelser. Kandidater som får frem dette på en måte som viser forståelse for tinglysingslovens system, må gis god uttelling for det.

Det bør også gis et pluss til kandidater som får frem at Per har tatt en risiko ved ikke å tinglyse sitt erverv. At partene på grunn av den tinglyste bruksretten anså det som unødvendig å tinglyse kjøpsavtalen, beror på en rettslig misforståelse. Man kan ikke av den tinglyste bruksretten utlede noen form for beskyttelse av en ikke-tinglyst eiendomsrett. Dette er et forhold som Per selv må bære risikoen for. De kandidatene som sier noe fornuftig om dette, må selvsagt gis uttelling for det.

3.3.4 Tinglysingsloven § 27 som ekstinksjonsgrunnlag

I lys av det som partene har anført, må kandidatene også drøfte om tinglysingsloven § 27 kan være aktuell som ekstinksjonsgrunnlag. Det må her forventes at kandidatene presiserer forutsetningen for drøftelsen. Tinglysingsloven § 27 første ledd fastsetter: «Overfor den som har tinglyst en rett han har ervervet ved avtale med innehaveren av grunnbokshjemmelen, og som var i god tro da dokumentet ble registrert, kan den innsigelse at grunnbokshjemmelen skyldes et ugyldig dokument, ikke gjøres gjeldende».

Oppgaven kan her løses på to prinsipielt forskjellige måter. Den ene muligheten er å slå fast at grunnboken har rettslig troverdighet, ikke faktisk troverdighet. Det er i denne saken ikke et spørsmål om Trude har vært eier av den eiendommen hun har solgt til Lars, men om hvilket areal som er omfattet av salget. Spørsmålet om eiendommers grenser, areal mv. er av faktisk art, og man kan her ikke stole på grunnboken. Man er derfor i det hele tatt utenfor det som er regulert i tinglysingsloven. Den andre muligheten er å gå veien om bestemmelsen i § 27 og tolke den. Dette vil (naturlig nok) lede til akkurat samme resultat, men det blir da litt mer å skrive. I så fall bør man ha med følgende:

I det foreliggende tilfellet har Lars ervervet eiendomsrett til kollen ved avtale med Trude, som var innehaveren av grunnbokshjemmelen til eiendommen. Lars har tinglyst sitt eget erverv. Det er som allerede påpekt ovenfor, ingen holdepunkter for at Lars ikke var i god tro da han selv tinglyste sitt eget erverv. Vilklårene for ekstinksjon er oppfylt, og det må da tas stilling hva som blir rettsvirkningen. Det følger direkte av loven at «den innsigelse at grunnbokshjemmelen skyldes et ugyldig dokument, ikke [kan] gjøres gjeldende». Kandidatene må her raskt presisere at Trudes grunnbokshjemmel ikke skyldes et ugyldig dokument. Det er ingen ugyldig avtale i forholdet mellom Per (H) og Kari/Trude (A). Bestemmelsen i § 27 kan dermed ikke gis direkte anvendelse.

Det er i det hele tatt intet i veien med Trudes grunnbokshjemmel. Spørsmålet i saken er hva grunnbokshjemmelen omfatter. Dette er et spørsmål av faktisk art, som ikke fremkommer av grunnboken. Dette innebærer at de kandidatene som drøfter om § 27 kan gis analogisk anvendelse basert på at Trudes grunnbokshjemmel er proformalignende for så vidt gjelder den kollen som Per har kjøpt, nødvendigvis vil måtte komme til samme resultat. Det er her lett å skrive seg bort dersom man ikke har det klart for seg at det tvisten gjelder, er hvor grensen for den aktuelle eiendommen faktisk går.

3.3.5 Ekstinksjon på ulovfestet grunnlag

Det er endelig anført ekstinksjon på ulovfestet grunnlag. De momentene som bør drøftes, fremgår av partenes anførsler. Pers innsigelser går ut på at det «hadde gått alt for kort tid», at Lars ikke hadde foretatt «tilstrekkelig store investeringer», og at Lars ikke hadde vært i «god tro». Lars har på sin side vist til at det «bare var på grunn av den verdifulle kollen at han hadde gått med på å betale en så høy pris», og at dette med styrke måtte «tale for at vilkårene for ulovfestet ekstinksjon var oppfylt».

Kandidatene bør innledningsvis forklare hva som menes med ekstinksjon på ulovfestet grunnlag. Det kan her tas utgangspunkt i at det er tale om et selvstendig ekstinksjonsgrunnlag, uten forankring i formell lov. At det foreligger en adgang til ekstinksjon på ulovfestet grunnlag, fremgår av eller er forutsatt i flere sentrale høyesterettsavgjørelser, hvor Rt. 1986 s. 1210 (Norske Fjellhus), Rt. 1992 s. 353 (Sigdal), Rt. 2000 s. 604 (Kjeldsberg) og Rt. 2009 s. 203 (Øyer) er de mest sentrale. Etter rettspraksis er det et vilkår for ulovfestet ekstinksjon at det foreligger «sterke grunner». Dette innebærer at det må foretas en interesseavveining. Det som skal avveies, er først og fremst rette eiers interesser i å beholde sin eiendom på den ene siden og erververens interesser i at ervervet blir stående på den andre siden.

Når det er spørsmål om ulovfestet ekstinksjon, skiller vi gjerne mellom grunnvilkår og tilleggsmomenter. Grunnvilkårene for at det skal kunne komme på tale med ekstinksjon på ulovfestet grunnlag, er at avhenderen (A) på en eller annen måte har fremstått som legitimert, og at erververen (B) har vært i aktsom god tro. I tillegg til at grunnvilkårene må være oppfylt, vil selve avveiningen ofte måtte foretas med utgangspunkt i enkelte tilleggsmomenter, som rettspraksis ofte tillegger særlig stor betydning. De typiske tilleggsmomentene vil typisk knytte seg til om – og i hvilken grad – erververen har innrettet seg eller foretatt investeringer, den tiden som har gått siden ervervet, og om rette eier kan bebreides for at tvisten har oppstått, eventuelt for ikke å ha grepet inn tidligere.

I den foreliggende oppgaven inviteres kandidatene til å løfte frem og drøfte disse momentene. Her som ellers er det sentrale ved bedømmelsen hvordan kandidatene behandler de opplysningene de får i oppgaveteksten.

4. Eksamensoppgaven - del II

I del II skal kandidatene med utgangspunkt i det samme saksforholdet som er angitt i del I, forutsette at "Trude ikke solgte eiendommen videre, men at hun overdro eiendommen til sitt eget eiendomsselskap, Trude Invest AS". Det er opplyst at overdragelsen straks ble tinglyst. Da dette selskapet senere går konkurs, kommer det til tvist mellom Per og selskapets konkursbo. Tvisten gjelder omfanget av kreditorenes beslagsrett. Konkret er det spørsmål om kollen inngår i boets beslagsrett, eller om Per har en eiendomsrett som står seg i konkursen.

Kandidatene må her ta utgangspunkt i hovedregelen om beslagsretten i dekningsloven § 2-2. Etter denne bestemmelsen kan kreditorene ta beslag i "ethvert formuesgode som tilhører skyldneren på beslagstiden". Det er her de reelle eierforholdene som er avgjørende. Det er på det rene at det er Per som er eier av kollen, og kandidatene bør relativt raskt komme til at dekningsloven § 2-2 ikke gir grunnlag for beslag. Enkelte kandidater kommer i drøftelsen av hva som "tilhører skyldneren" inn på spørsmålet om Trude Invest AS ved ekstinksjon kan ha ervervet en større rett enn det Trude hadde. Dette beror i prinsippet på om Trude Invest AS oppfyller vilkårene for ekstinkt godtroervert. Dersom dette legges til grunn, gir dekningsloven § 2-2 hjemmel for beslag også i den retten som er ekstingvert på selskapets hånd. Dette reiser imidlertid en rekke kompliserte problemstillinger, særlig

om god tro og identifikasjon, som det ikke kan forventes at kandidatene skal behandle. De som identifiserer problemstillingen og sier noe fornuftig om den, må imidlertid selvsagt honoreres for det.

Kandidatene må deretter relativt raskt komme videre til spørsmål om utvidet beslagsrett etter reglene om kreditorrekstinksjon. Dette spørsmålet aktualiseres ettersom Per - da han kjøpte kollen - ikke sørget for tinglysning av sitt erverv. Kandidatene må her ta utgangspunkt i bestemmelsen i tinglysingsloven § 23, som fastsetter at en rett har rettsvern i konkurs dersom den er registrert senest dagen før konkursåpningen. I dette tilfellet er Pers rett ikke tinglyst i det hele tatt, og det blir da spørsmål om dette innebærer at det er grunnlag for kreditorrekstinksjon. Kandidatene må her tolke bestemmelsen i § 23, og ta stilling til hvilken rekkevidde den har i et faktum som avviker noe fra de mer typiske partskonstellasjonene.

I det foreliggende tilfellet er det et sentralt poeng at Trude aldri har vært eier av kollen. Det er også et sentralt poeng at Per ikke utleder sin rett fra konkursskyldneren, men fra et bakre ledd. Dette gir kandidatene god anledning til å drøfte hvor langt lovens rettsvernsregel (§ 23) rekker, og til å bruke de hensynene som rettsvernsreglene bygger på. En del kandidater vil nok her vise til avgjørelsene i Rt. 1999 s. 247 (Bygg og Trelast) og Rt. 2008 s. 586 (Fagutleie). Det vil være svært positivt dersom man får noe ut av den drøftelse basert på disse avgjørelsene.

5. Oppsummering del I og II

De to oppgavene tester sentrale problemstillinger fra læringskravene i dynamisk tingsrett. Oppgavene omfatter rettighetskollisjoner både ved avtaleervert og ved kreditorbeslag. De problemstillingene som reises, må betraktes som sentrale. De ulike spørsmålene er av varierende vanskelighetsgrad, og alle kandidater bør derfor ha noe å skrive om. Ved vurderingen skal sensorene særlig legge vekt på om det vises kjennskap til de sentrale reglene og forståelse for de grunnleggende hensynene som gjør seg gjeldende. Karakteren IB vil først og fremst være aktuell i tilfeller av alvorlig kunnskapssvikt, eller manglende forståelse for de spørsmålene som stilles.

Oslo, 7. juni 20020

Erlend Haaskjold

Del III: Teorioppgave selskapsrett

1. Oppgaven

Oppgaven lyder:

Begrepet "selskapets interesse" er sentralt i aksjeselskapsretten. Drøft og redegjør for begrepets innhold, ved å ta stilling til

- hvilken betydning selskapets interesse har ved fastleggelsen av pliktene og kompetansen til aksjeselskapets styre
- hvilke hensyn som er relevante ved fastleggelsen av selskapets interesse
- hvilke interesser som anses å inngå i selskapets interesse, i ulike aksjerettslige rettskilder

2. Temaet for oppgaven – læringskrav, dekning i litteraturen og undervisning

Begrepet selskapets interesse benyttes i ulike sammenhenger i aksjeselskapsretten. Slik oppgaven er formulert er det naturlig å knytte dette til styrets rett og plikt til å forvalte selskapet i henhold til selskapets interesse. Temaet omfattes av læringskravet organisasjon, da det gjelder styrets plikter overfor selskapet.

Temaet omhandles i hovedlitteraturen i Woxholt, Selskapsrett s. 25 og s. 118 flg., i liten grad i Andenæs Selskapsrett, men er sentralt i Sjøfjell, Beate: Kan aksjeselskaper sette miljøet foran gevinstkravet? Jussens Venner årgang 46, s. 309-324.

Selskapets interesse er omhandlet på forelesninger, herunder forelesninger innspilt i Zoom med Beate Sjøfjell 23. mars og underteignede 1. april 2020.

3. Særlige forhold knyttet til avholdelse av hjemmeksamen

3.1 Tilgjengelige hjelpemidler

Studentene vil særlig ha nytte av Woxholths bok og Sjøfjells artikkel nevnt ovenfor, og det må forventes at de finner frem til disse fremstillingene. Det må forventes at kandidatene finner hovedpoengene her, og bruker disse både for å redegjøre for styrets rettigheter og plikter og for å få frem hvilke interesser som inngår i selskapsinteressen. Ren avskrift kan ikke gi særlig god uttelling, da det som et minstekrav må forventes at kandidatene viser at de forstår innholdet.

3.2 Undervisningssituasjonen vårsemestret 2020

I dekanvedtaket av 25. mars 2020 nevnt ovenfor i del I, rettet dekanen også en generell henstilling til sensorene «om å ta hensyn til den krevende undervisningssituasjonen dette semestret». Fakultetets bygninger har vært stengt siden 12. mars 2020. Situasjonen for studentene har både vært ulik og utfordrende.

Når det gjelder selskapsrett, var ikke undervisningen startet da fakultetet stengte ned 12. mars. Det betyr at all undervisning har vært digital. Studentene har imidlertid fått samme tilbud som tidligere, i form av forelesninger og kurs. Det ble lagt ut pod.cast fra forelesningene i høst, og i tillegg ble det spilt inn to nye dobbelttimer på zoom, hvor opptak ble lagt ut. Kursene har blitt avholdt i zoom synkront slik at studentene har hatt tilbud om å delta og dessuten er det lagt ut opptak. Kurslærerne har også vært tilgjengelige for henvendelser. Studentene har fått tilbud om å levere fakultetsoppgave og kursoppgave i selskapsrett, og det er avholdt gjennomgang i zoom av begge. Min vurdering er at tilbudet studentene har fått, faglig sett er like godt som tidligere, men det er helt på det rene at situasjonen har vært vanskelig for mange slik at utbyttet må forventes å ikke være som normalt.

4. Betydningen av begrepet selskapets interesse ved fastleggelsen av styrets plikter og kompetanse

På forelesninger har underteignede snakket om selskapsinteressen i relasjon til styret og styremedlemmers plikter. Styrets overordnede plikt i sin forvaltning av selskapet etter aksjeloven §§ 6-12 og 6-13 samt spesialbestemmelser, er å ivareta selskapsinteressen. Tilsvarende har styrets medlemmer en plikt til å fremme selskapsinteressen og de har en streng lojalitetsplikt overfor selskapet og selskapsinteressen. Det er således denne plikten som gir aksjeeiere og andre trygghet for at de kan investere i og forholde seg til selskapet.

Det kan være nærliggende å bruke reglene om styrets samtykke til aksjeerverv som illustrasjon på betydningen av begrepet selskapets interesse, dette er grundig gjennomgått på forelesninger og kurs. Slikt samtykke kan bare nektes hvis det foreligger saklig grunn jf. aksjeloven § 4-16 (2), og hva som utgjør saklig grunn skal vurderes ut fra selskapets interesse. Det ble slått fast i Rt. 2013 s. 241 (Stangeskovene) avsnitt 44 flg. Det skal således foretas en avveining mellom interessene til den enkelte aksjeeier som ønsker å selge aksjer og selskapets interesser i spørsmålet om samtykke skal gis. Dommen viser to relevante forhold:

- «Selskapsinteressen» er et praktisk begrep for å angi hvilke interesser som er relevante for styret å ta hensyn til når det skal treffe en beslutning, her ta stilling til om samtykke skal gis. Det er et nødvendig grep, fordi det åpner for at det er forhold ved det enkelte selskap som er avgjørende for om det foreligger saklig grunn i det enkelte tilfelle. Det er således ikke tilstrekkelig å vise til en generell liste med hensyn og interesser – hva som er saklig må avgjøres ut fra et enkelte selskaps særtrekk.

- Selskapsinteressen setter rammer for styrets kompetanse, på den måten at styret ikke kan vektlegge hensyn som ikke inngår i selskapsinteressen. Dersom styret vektlegger andre forhold, slik det ble gjort i Stangeskovene-dommen, vil vedtaket om samtykkenektelse kunne kjennes ugyldig.

Kandidatene kan naturligvis oppnå bestått uten å trekke inn reglene om samtykke til aksjeervert, men det må kunne forventes at de ser de underliggende poengene knyttet til selskapsinteressens betydning som fremheves ovenfor.

Selskapsinteressen er også omhandlet på forelesning i relasjon til selskapets adgang til å fremme erstatningskrav etter aksjeloven § 17-1. Det er et vilkår for at det er oppstått et tap selskapet kan kreve erstattet, at selskapsinteresser er skadet. Det er således ikke tilstrekkelig at en enkeltkreditor eller en enkeltaksjeeier har lidt et tap, det må være kreditorfelleskapet eller aksjeeierfelleskapet.

Sjåfjells artikkel om når styret kan sette miljøhensyn foran gevinstkravet, er også godt egnet til å belyse selskapsinteressens betydning for styrets plikter og kompetanse. Det analyseres her når ledelsen må og kan ivareta miljøhensyn, og det fremgår at det er sentralt i hvilken grad miljøhensyn inngår i selskapsinteressen.

5. Relevante hensyn ved fastleggelsen av selskapets interesse

Woxholth skriver på s. 25 i Selskapsrett, at det tradisjonelt er interessene til selskapsdeltakerne lovgiver har prioritert å beskytte, og at det tradisjonelt var summen av deltakerinteressene som utgjorde selskapsinteressen. Formålet med selskapsdannelsen var å optimalisere aksjeeiernes gevinst (shareholders value). Det er imidlertid nå på det rene at også kreditorinteresser skal beskyttes, og dessuten viser Woxholth til at den moderne selskapsrett er preget av å fremme at det er flere interesser, som ansatte, leverandører, miljøet og lokalsamfunnet som skal beskyttes i tillegg (stakeholder value). Han fremholder videre at dette har sammenheng med internasjonale trekk som kan oppsummeres som Corporate Social Responsibility (CSR), eller bedriftenes samfunnsansvar. Disse utgangspunktene behandles videre i kapittel 9 i bokens del I, med overskriften «Selskapets økonomiske funksjon. Teorier om selskapets formål. Selskapers samfunnsansvar.» Woxholth går her grundig gjennom utviklingen av de ulike hensynene som gjør seg gjeldende. Han viser til EUs kapitalbeskyttelsesregler som argument for å ta hensyn til kreditors interesser. Han fremhever også at økonomiske teorier tilsier at selskapsretten skal bidra til å fremme økonomisk effektivitet, også her med henvisning til EU. Videre behandles selskapers samfunnsansvar, og Woxholth slår fast at det etter gjeldende rett skal tas andre hensyn enn bare til aksjeeierne, blant annet med henvisning til regnskapslovens regler. Han presiserer at det er viktig å skille mellom de lege lata og de lege ferenda i spørsmålet om samfunnsinteressenes betydning i selskapsretten, og antar at det blir en diskusjon fremover om hvilken vekt disse skal tillegges ved motstrid med aksjeeierinteressene.

Sjåfjell omhandler selskapers samfunnsansvar på forelesning 23. mars 2020 og avveiningen mellom aksjeeierens ønske om gevinst og miljøhensyn når selskapsinteressen skal fastlegges, analyseres grundig i artikkelen som inngår i hovedlitteraturen. Hun klargjør innledningsvis at ledelsen *må* ivareta miljøhensyn når det følger av lov, vedtekter eller generalforsamlingsbeslutninger. Det samme må gjelde andre samfunnshensyn. Hun diskuterer videre når ledelsen *kan* ivareta miljøhensyn, og argumenterer for at dette kan være en del av selskapsinteressen hvis det leder til langsiktig inntjening, selv om dette går på bekostning av aksjeeiernes kortsiktige gevinst. Hun viser at det ofte kan være forretningsmessig å ivareta miljøhensyn, slik at det kan tas hensyn til både aksjeeierne og miljøet innenfor selskapsinteressen.

6. Hvilke interesser som anses å inngå i selskapets interesse i ulike rettskilder

6.1 Lov

Selskapets interesse kom inn i aksjeloven 1. januar 2020, ved endringene i §§3-8 og 8-10. Det står i begge bestemmelser at styret skal avgi en erklæring om at de aktuelle disposisjonene, en avtale med aksjeeier eller andre personer tilknyttet selskapet eller kreditt til aksjeeier eller hans nærstående, er i selskapets interesse. Det angis imidlertid ikke noe i loven om hva som ligger i begrepet.

Det kan ikke forventes at kandidatene husker dette, men avslutningsvis i forelesningsfoilene er den finske aksjelovens kapittel om prinsipper tatt inn og her er det to relevante bestemmelser

5 § Verksamhetens syfte

Syftet med bolagets verksamhet är att bereda vinst åt aktieägarna, om inte annat föreskrivs i bolagsordningen.

8 § Ledningens uppgift

Bolagets ledning skall omsorgsfullt främja bolagets intressen.

Bestemmelsene viser både poenget om at ledelsen skal fremme selskapsinteressen og at aksjeeiers gevinst er det sentrale formålet med selskapets virksomhet om ikke annet fremgår av vedtektene. De må anses å være uttrykk for alminnelige aksjerettslige prinsipper, som også gjelder i Norge.

6.2 Forarbeider

I Prop 135L (2018-2019) (vist til i forelesningsfoiler) behandles blant annet endringene i aksjeloven §§ 3-8 og 8-10, hvor som nevnt «selskapets interesse» tas inn. Det uttales her på s. 94-95 i tilknytning til § 8-10:

«Selskapets interesse er ofte, men ikke alltid, sammenfallende med aksjeeiernes interesse. At aksjeeierens interesse er en del av selskapets interesse kommer blant annet frem i høyesterettsavgjørelsen HR-2019-515-A. Saken gjaldt aksjeeiers ankerett over konkursåpningskjennelse. Høyesterett uttalte i avsnitt 58 at «en aksjonærs andel i et selskaps interesser og den betydningen selskapets økonomiske situasjon har for aksjonæren etter en konkursåpning, ikke i seg selv er tilstrekkelig til å gi ankerett etter konkursloven § 72».

Et eksempel hvor konflikten mellom interessene til selskapet og aksjeeiere kan komme til uttrykk er når aksjeeier ønsker å selge aksjen for en høyest mulig pris, med den følge at selskapskapitalen på grunn av bistanden svekkes vesentlig.

Selskapets interesse omhandler mer enn bare interessene til aksjeeierne, kreditorer, ansatte, markedet og samfunnet. Den handler om hva som er det beste for selskapet som selvstendig juridisk person på kort og lang sikt. Selv i tilfeller hvor selskapet inngår i et konsern eller ved erverv blir en del av et konsern, er det selskapets interesse, ikke konserninteressen, som er avgjørende for om selskapet skal yte finansiell bistand til tredjepersons aksjeerverv. Styret må foreta en konkret vurdering av selskapets interesse i å bli en del av konsernet.»

Uttalelsene må sies å oppsummere rettstilstanden i dag, slik at aksjeeiernes og kreditorenes interesser må avveies mot andre hensyn som markedet og samfunnet. Det er grunn til å merke seg at selskapet som en juridisk person anses å ha en egeninteresse som skal ivaretas.

6.3 Rettspraksis

Det er flere Høyesterettsdommer nevnt på forelesning og i hovedlitteraturen som kaster lys over hvilke interesser som inngår i selskapsinteressen.

Rt. 1922 s. 272 (Freia) (behandlet i Woxholth og på forelesning)

Saken gjaldt sjokoladeprodusenten Freia, og bakgrunnen var at ledelsen hadde gitt en gave til medisinsk forskning. Dette ble ansett av Høyesterett til å ligge innenfor selskapets formål, og dommen tas til inntekt for at selskapsinteressen omfatter mer enn aksjeeiers interesser.

Rt. 1993 s. 1399 (Ytternes) (behandlet i Woxholt og på forelesning)

Saken gjaldt boets adgang til å fremme krav om erstatning mot revisor, i en situasjon hvor en eventuell utbetaling ikke ville komme aksjeeierne til gode som følge av underdekning i boet. Høyesterett fant at boet som selskapets suksessor likevel kunne fremme krav fordi «Kreditorenes interesse i å ha selskapsformuen som dekningsobjekt, er også en selskapsinteresse.» Dommen er grunnleggende for å forankre at kreditorinteressene inngår i selskapsinteressen, da dette tidligere hadde vært omstridt.

HR-2017-2375 (Ulvesund Elektro) (behandlet på forelesning)

Saken gjaldt et krav om erstatning fra selskapets kreditor mot daglig leder, fordi kreditoren ikke hadde fått tilstrekkelig informasjon om selskapets økonomiske situasjon. Høyesterett fant at selskapet hadde misligholdt sin opplysningsplikt etter kontrakten med kreditoren og gikk deretter over til å vurdere om det innebar at ledelsen i selskapet hadde opptrådt uaktsomt. Det uttales i denne sammenheng at det ikke eksisterer et en-til-en forhold mellom selskapets opplysningsplikt og ledelsens uaktsomhet, og det uttales i avsnitt 38:

«Ledelsen i aksjeselskap som kommer i økonomiske vanskeligheter settes lett under et krysspress: Hensynet til kreditorene kan tilsi at ledelsen kaster kortene for å avverge ytterligere tap. For aksjeeierne, ansatte, samarbeidspartnere, lokalsamfunnet og samfunnsøkonomien, vil det imidlertid kunne være om å gjøre at ledelsen kan fortsette å arbeide for å få bedriften over kneiken og sikre fortsatt drift.»

Uttalelsen angir hvilke hensyn ledelsen kan legge vekt på i sin forvaltning av selskapet, og indirekte sies det dermed noe om hvilke interesser som inngår i selskapsinteressen.

HR-2018-570-A (avsnitt 41) (fremgår av forelesningsfoiler)

Saken gjaldt en skatterettslig problemstilling, men er likevel relevant fordi Høyesterett uttaler seg om forholdet mellom hva som inngår i selskapsinteressen:

«(40) I saken her har partene trukket frem to formål, selskapsinteressen og aksjonærinteressen. I et børsnotert selskap dominert av institusjonelle investorer, slik tilfellet var her, er det vanskelig å se for seg at aksjonærene skulle ha en annen interesse enn størst mulig avkastning og gevinst på investert kapital.

(41) Selskapsinteressen er et mindre entydig begrep. Et selskap skal naturligvis ivareta aksjonærinteressen, men har også ansvar for de ansatte, for selskapets medkontrahenter og kreditorer, og for oppfyllelse av andre forpliktelser det måtte ha overfor omgivelsene og samfunnet for øvrig. Dermed kan det være en del av selskapsinteressen å sikre selskapets videre drift.

(42) Det er altså ikke nødvendigvis noen motsetning mellom aksjonærenes og selskapets interesse, for så vidt som aksjeverdien er avhengig av selskapets evne til verdiskapning. Det er slik sett nærliggende å tale om innbyrdes avhengige og overlappende interesser.»

Uttalelsen bekrefter at andre interesser enn aksjeeierinteresser inngår i selskapsinteressen, herunder samfunnsinteresser og selskapets interesse i fortsatt drift.

7. Vurdering

Kandidatene må for å bestå oppgaven få frem at ledelsen i selskapet har en plikt til å ivareta og fremme selskapsinteressen og at denne utgjør summen av ulike interesser knyttet til selskapet. Det er videre viktig å få frem at aksjeeiernes interesser er dominerende i denne selskapsinteressen. Det er de som har tatt initiativ til selskapsdannelsen og stilt sine verdier til rådighet og en viss trygghet for at deres interesser blir ivaretatt kan således ses på som en forutsetning for etableringen. Hovedpunkter om dette må med for å oppnå karakteren bestått. Videre bør det nevnes at kreditorenes interesser også må ivaretas, da det er en forutsetning for at selskapsdannelsen skal bli vellykket at noen ønsker å handle med selskapet. Og sist, men ikke minst er det nødvendig å få frem at selskapet har stor innvirkning på samfunnet, og at det fremgår klart av relevante rettskilder at ledelsen også må ivareta ulike samfunnsinteresser. Dette kommer svært tydelig frem i hovedlitteraturen, særlig Sjøfjells artikkel som studentene har tilgang til på eksamen. Hvor langt denne plikten går, særlig når samfunnsinteressene kommer i konflikt med aksjeeiernes vinningsformål, er imidlertid ikke avklart i norsk rett og det kan ikke forventes at kandidatene går særlig i dybden på dette. Hvordan oppgaven disponeres når det gjelder rekkefølge på momentene, er ikke viktig.

Mai 2020

Margrethe Buskerud Christoffersen

8. Avsluttende bemerkning etter sensormøte

Ved sensuren har det vist seg at enkelte kandidater har levert blankt eller særdeles lite tilfredsstillende på del III, mens del I og II er adekvat behandlet. I sensormøtet den 22. juni ble det særlig diskutert hvordan slike kandidater skal bedømmes. At del III ikke er besvart, skal ikke i seg selv lede til karakteren IB. Dersom både del I og del II viser god forståelse, vil besvarelsen som helhet etter omstendighetene kunne få karakteren bestått, til tross for at del III er mangelfull. Dette må bero på en samlet vurdering av det som er prestert. I denne vurderingen vil kvaliteten på del I og II være avgjørende. Dersom det også er svakheter i del I og/eller del II, vil besvarelsen lett være i faresonen for IB.

23. juni 2020

Erlend Haaskjold